

4. Психологічна підтримка педагогів повинна бути системною та адаптованою до умов роботи ЗДО, включаючи як тренінгові заняття, так і короткі форми впливу (психологічні зарядки).

5. Запропонована система заходів створює умови для особистісного та професійного зростання педагогів, забезпечуючи якісну інклюзивну освіту для дітей з ООП.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
2. Інклюзивне навчання в закладі дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. Автор Т. В. Наумчук та ін. Київ : Літера ЛТД, 2024. 160 с.
3. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні. Міністерство освіти і науки України. 2021. URL : <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні».
5. Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 23 липня 2020 р. № 1/9-421. *Офіційний вісник України*. 2020. № 60. С. 112.
6. Романець Ю. В. Психологія інклюзії: теорія і практика. Харків: Основа, 2019. 240 с.
7. Слободянюк О. В. Психологічна підтримка педагогів у системі інклюзивної освіти. Київ : Генеза, 2020. 192 с.

Актуальні питання додаткової підтримки учнів у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти

Колісник Олена,
старший викладач
секції спеціальної та інклюзивної освіти
кафедри виховання й розвитку особистості
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

У статті актуалізується питання додаткової підтримки учнів, які мають труднощі в освітньому процесі, з опорою на нормативно-правові документи. Описано систему додаткової підтримки першого рівня в закладі загальної середньої освіти. Надано рекомендації щодо розвитку професійних компетентностей педагогічних працівників (інклюзивної, психологічної, компетентності педагогічного партнерства) через різноманітні методичні заходи.

Ключові слова: додаткова підтримка учнів із ООП, рівні підтримки, додаткова підтримка першого рівня, професійні компетентності педагогічних працівників.

Актуальність. Результати численних досліджень [1; 5] констатують наявність наслідків стресу через війну в більшості населення України. Зокрема, у дітей шкільного віку ці наслідки мають вигляд фізичних проявів (головний біль, млявість або напруженість м'язів, хронічна втома, швидка втомлюваність, порушення апетиту та/або сну тощо), емоційних змін (підвищення тривожності, невпевненості в собі; напруга, гнів, посилення відчуття особистої вразливості, незахищеності, песимістичні настрої), когнітивних (погіршення сприймання,

уваги, пам'яті, мислення, швидкі перевантаження та втомлюваність через навчальні завдання), поведінкових (дратівливість, замкненість, відстороненість тощо). У свою чергу, наслідки стресу можуть тимчасово або більш тривалий час впливати на результати навчання учнів, погіршуючи їх. Тому в умовах воєнного стану й у післявоєнний період в Україні питання інклюзії набувають нового змісту та залишаються вкрай актуальними в багатоманітному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Для учнів, які мають труднощі в освітньому процесі, передбачено надання додаткової постійної чи тимчасової підтримки у вигляді «створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів, у т. ч. тих, що виникли внаслідок психологічної травми» [2, п. 1].

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти [3] додаткова підтримка учнів з особливими освітніми потребами (далі – з ООП) здійснюється за рівнями підтримки, які рекомендовані фахівцями ІРЦ конкретній дитині за результатами комплексної оцінки її розвитку (виявлення наявності інтелектуальних, функціональних, фізичних, навчальних, соціоадаптаційних та соціокультурних труднощів у освітньому процесі та ступенів їх прояву, а також виявлення наявності наслідків психологічної травми).

Організація додаткової підтримки **першого рівня** також є можливою за ініціативи закладу освіти на підставі заяви одного з батьків здобувача освіти та за рішенням команди педагогічних працівників, які встановили наявність відповідної потреби [3]. У цьому випадку для організації навчання учня створюється команда психолого-педагогічного супроводу, яка протягом двох тижнів розробляє індивідуальну програму розвитку (далі – ІПР) дитини [3; 4]. ІПР відображає системне бачення команди щодо забезпечення навчання та розвитку дитини з урахуванням її труднощів і потреб, індивідуальних можливостей, сильних сторін тощо та має забезпечити єдині вимоги до здобувача освіти. Перший рівень підтримки дитини з ООП також передбачає надання додаткових освітніх послуг без додаткового фінансування та посилену увагу з боку практичного психолога закладу освіти в межах його основного робочого навантаження. Підтримка першого рівня може бути організована на певний період часу для будь-якого здобувача освіти й передбачає більш індивідуалізоване навчання. При цьому інклюзивний клас не створюється [3].

Забезпечення додаткової підтримки першого рівня у вигляді системи необхідних дитині заходів, що спільно обговорені, виражено сплановані й погоджені педагогічними працівниками, батьками (опікунами) і самою дитиною (починаючи з 10 років), буде сприяти покращенню результатів навчання учнів, які з будь-яких причин (через складний життєвий досвід в умовах війни, травмування, складні сімейні обставини, зміну закладу навчання тощо) мають значні освітні втрати. Система тимчасової (розрахованої на певний період часу) підтримки першого рівня може/має передбачати індивідуальні або групові додаткові заняття з певних навчальних предметів за чітким графіком, консультації з практичним психологом, заходи з реалізації принципів універсального дизайну, застосування необхідних дитині адаптацій середовища та психолого-педагогічних відповідно до її потреб, дотримання єдиних вимог з урахуванням можливостей і труднощів учня/ учениці в освітньому процесі, конкретні заходи щодо унеможливлення перевантаження здобувача освіти тощо.

Водночас бесіди з педагогічними працівниками (це вчителі, які викладають різні навчальні предмети в середній та старшій школі, працівники психологічної служби ЗЗСО) під час занять на курсах підвищення кваліфікації дають підставу вважати, що в умовах дистанційного навчання, зумовленого воєнним станом в Україні, організація підтримки першого рівня в закладах загальної середньої освіти Харківської області не набула поширення. Близько 80% опитаних педагогічних працівників взагалі нічого не чули про таку можливість підтримки учнів, на жаль. Понад 30% опитаних досі вважають, що додаткова підтримка як складова інклюзивного навчання передбачається виключно для учнів, які мають складні порушення розвитку; а 16% опитаних упевнені, що в ЗЗСО, де вони працюють, дітей з ООП взагалі немає.

Найчастіше педагогічні працівники звертаються за роз'ясненнями таких питань:

Учителі, які викладають навчальні предмети в середній та старшій школі:

- Як здійснювати дистанційне навчання з предмета в інклюзивному класі, де навчається дитина з третім, четвертим або п'ятим рівнем підтримки?
- Якими є особливості оцінювання результатів навчання учня з ООП в умовах НУШ?

Асистенти вчителів:

- Як адаптувати/модифікувати навчальну програму з навчального предмета для конкретного учня?
- Як надавати підтримку учням, якщо він/вона не вміє.../не може.../не хоче...?
- За якими показниками потрібно здійснювати моніторинг розвитку дитини з ООП?

Практичні психологи, соціальні педагоги ЗЗСО

- Де взяти програму корекційно-розвиткових занять?

Ці питання свідчать про:

- нерозуміння сутності, важливості та механізмів реалізації компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів в освітньому процесі дитини з ООП;
- нерозуміння педагогічними працівниками ролі кожного з фахівців у супроводі дитини з ООП, зокрема функціоналу асистента вчителя;
- часто формальну, далеку від партнерської, взаємодію педагогів, інших фахівців і батьків/опікунів дитини у прийнятті важливих для здобувача освіти рішень; відсутність співпраці між учителями й асистентом учителя.

Отже, вкрай актуальним залишається формування/розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників, зокрема інклюзивної, психологічної, компетентності педагогічного партнерства, через різноманітні методичні заходи, спільні заходи для педагогічних працівників ЗЗСО та фахівців ІРЦ, курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Надалі корисним буде ретельно опрацювати такі питання:

1. **Сучасні нормативно-правові документи з питань інклюзивної освіти в ЗЗСО** (що є підставою для надання додаткової підтримки, порядок організації інклюзивного навчання, рівні підтримки учнів,

роль і відповідальність кожного з фахівців у команді психолого-педагогічного супроводу тощо).

2. **Практична реалізація сучасних підходів в інклюзивному навчанні:** компетентнісного як стратегії розвитку знань, умінь, навичок, ставлень, способів мислення, цінностей **для життя**, використання в побуті, спілкуванні, творчості, професійній самореалізації, нестандартних ситуаціях тощо; **особистісно орієнтованого**, який передбачає вивчення та врахування в освітньому процесі не лише особливостей розвитку, життєвого досвіду та індивідуальних труднощів кожної дитини, а й у першу чергу – її сильних сторін, а саме: можливостей, сформованих умінь і навичок, інтересів, талантів, прагнень, позитивних особистісних характеристик тощо; **діяльнісного**, який є важливим механізмом формування компетентностей, особливо в дітей з ООП.
3. **Додаткова підтримка учнів в освітньому процесі:** будь-який учень у певний період часу може потребувати додаткової підтримки, особливості забезпечення підтримки першого рівня, як передбачити й застосовувати адаптації/модифікації в освітньому процесі, роль асистента вчителя, як надавати додаткову підтримку в межах зони найближчого розвитку дитини та відповідно визначеного рівня підтримки, техніки ефективної психологічної підтримки учнів.
4. **Практичні аспекти формування/розвитку психологічної готовності педагогів до роботи в інклюзивному класі:** усвідомлення різноманітності як збільшення можливостей, розгляд і руйнування стереотипів, поняття ресурсності, толерантність і емпатія, техніки профілактики емоційного вигорання, про індивідуальні суперсили педагога.
5. **Практичні аспекти розбудови партнерської взаємодії в команді психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП:** системність як основа ефективного навчання та розвитку дитини з ООП (прийняття рішень у найкращих інтересах дитини, про цінність кожного учасника, роль фахівців ІРЦ як партнерів, батьки дитини як повноправні учасники освітнього процесу, розподіл обов'язків і відповідальності в команді, як визначити спільні цілі, єдині підходи, вибір способів реалізації ІПР, моніторинг успішності учня, як довіряти колегам і бути надійним партнером, як урахувати думку кожного учасника команди).
6. **Сучасні технології навчання учнів з ООП** (технології групової роботи, проєктна діяльність для розвитку здібностей та розвитку вмінь долати труднощі, розвиток способів мислення учнів, STEM, STEAM SMART технології, ART методи, ІКТ та ІІІ для індивідуалізації навчання, створення адаптивних ресурсів, корисні сервіси для дистанційного навчання, безпека в освітньому просторі).

Важливо також мати на увазі, що найбільшу ефективність у навчанні педагогічних працівників мають такі форми роботи, які враховують професійні інтереси фокусної групи, передбачають діяльність, надають можливість спілкуватися, обмінюватися досвідом, вирішувати актуальні проблеми професійної діяльності: тренінги, ділові ігри, інтерактивні спілкування за

визначеною темою, аналіз/супервізія конкретних/складних ситуацій, експертиза ППР, презентація ефективного досвіду, взаємоконсультування (обмін досвідом) тощо.

Список використаних джерел

1. Борщ К. К. Особливості прояву стресу серед дітей в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. 2023 (1). С. 47–51. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.9>.
2. Положення про інклюзивно-ресурсний центр: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 (із змінами). Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.07.2025).
3. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957 (із змінами). Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.07.2025).
4. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 03.07.2025).
5. Стресові стани населення України в контексті війни. Соціологічна група «РЕЙТИНГ». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/stresovi_stany_naselennya_ukrainy_v_konteksti_viyeni.html (дата звернення 03.07.2025).

Важкий шлях до прийняття: вплив суспільних стереотипів на батьків дітей з особливими освітніми потребами

Малакей Інна,
завідує Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»,
innonoprienko@gmail.com

У статті розглянуто соціально-психологічні виклики, з якими стикаються батьки дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах сучасного українського суспільства. Підкреслюється роль історичних, культурних та інституційних факторів у формуванні упередженого ставлення до родин, які виховують дітей з ООП. Особливу увагу приділено шляхам подолання негативного впливу: законодавчим змінам, просвітницьким заходам, розвитку підтримувальних громадських ініціатив і забезпеченню доступу до психологічної допомоги.

Ключові слова: батьки дітей з ООП, суспільні стереотипи, стигматизація, відчуття провини, інклюзивна освіта, підтримка родин.

Актуальність. У сучасному українському суспільстві дедалі активніше впроваджуються принципи інклюзивної освіти та рівних прав для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, розумових чи емоційних особливостей. Проте за ширмою прогресивних ідей все ще залишається багато невирішених проблем, зокрема недостатня увага до психологічного стану батьків дітей з особливими освітніми потребами.